

Szalai Zsolt

A hazatérő dilemmája

Bence Lajos: Hazatérítő

Az idén ötvenéves Bence Lajos verses-kötetének középonti szervezője az a teremtő dilemma, amelyet esszéiben és tanulmányjaiban is többször felvetett. Az Irodalmi törekvések a Mura mentén című tanulmányában (Identitás és entitás, Pannon Tükör Könyvek 2005) így fogalmaz: „Továbbra is él a kételkedés, én ezt „teremtő dilemmának” ne-

vezném: ennek ívét alkotói szempontból Tóth Árpáddal „a lélek balga fényűzésétől” a világteremtő eszméig, az olvasói szempont szerint József Attilával a valamiféle új, „idegnyugtató felhőjátéktól” az idő „jó eltöltésének” módjával bezárólag lehetne megfogalmazni. Mindkettőre egyformán szükség van, illetve szükség volna!”

Az elnyugvás és az akarás közötti ambivalens viszonyból kiindulva mindenképpen teremtés következik, akár a megőrzés akár a máshoz sajátosan tartozás értelmében. A kötet versei sokszínűségükben az ezekhez kapcsolódó létállapotok közvetítését egyszerre valósítják meg, hordozzák magukban a lokálist és az egyetemeset, elismerve mindkettő helyét és alkalmosságát, ugyanakkor a kettő közötti (látszólagos) szakadékot áthidalni akarón. A „tisza szó” erejével, amely a megtisztulás-megtisztítás folyamatában egyszerre mind fájdalmas ugyan, azonban a bizonytalanságot, elszigeteltséget, közönyt csak így képes feloldani.

A vallomásosság, az emlékezés az építés igényével párosul, és a szemlélődő pozícióját gyakran feladva állandó reflexivitásban rendez, állítja egymás mellé a megtapasztalható és lehetséges tényeket. „Mert: a költő sosem lódit, / örök dilemma: az igazat, vagy a valódit?” (Ülnöm adjatok) A muravidéki gyökerekhez, az identitást meghatározó örökséghez való viszonyulást az Óda a hazatérőhöz című versben az elmenő és a megtérő relációjában kérdésként veti fel. Az ellentétes pozíciók háttérében egyaránt erkölcsi motívumok húzódnak; azonban az értékelés és döntés folyamatában benne rejlő lélektani meghatározottság,

érzelmi függés mértéke megállapíthatatlannak, a pozícióválasztás nehézsége pedig eldönthetetlennek tűnik: „Ki tudja, elmenni / vagy visszatérni könnyebb.” Azonban mégsem az összehasonlításon van a lényeg, hanem a már választott pozíció következetes vállalásán. Az elmenés és hazatérés tapasztalata Bence Lajosnál egy magasabb szinten szintetizálódik, a mást keresés és az odüsszeusi bolyongás utáni hazatalálás egyesítve őrződik meg a szándékban. „Boldog lehet ki kerülökkel, / dűlőutak mentén, / kertek alatt végül / mégis hazatalál.” Már az Alkaiosztól választott mottó is sugallja, hogy mindez nem elég. A gyávaság, a múlt megtagadása az elődök megszegyenyítése is egyben, tehát a cselekvő személyiség imperatívuszának, a lokálistas felmutatásának és az egyetemesbe emelésének feltétlen megvalósítása fogalmazódik meg. A változtatásra való törekvés éppen e vállalt köteleesség, elkötelezettség által motivált: „lelkedből adj hozzá, csak már mozduljon(...) csak így ne maradjon, / csak így ne hagyj!”

Az építéshez anyag és forma, valamint társak is szükségletnek, sőt fel is lelhetők. A barátokra, szellemi elődökre való emlékezéssel a „mintavétel” és példaadás egyszerre történik, így a szobrász Mayer-Zala és Király Ferenc, vagy az iskolaépítő Wlassits éppúgy követendőnek bizonyulnak, mint a Zrínyik, Bánffyok. A Muravidék és Zala rokonsága, közössége is hangsúlyt kap, egyben utalva a centralizált kultúra problematikusságára is.

A hosszúvers-forma az, ami meghatározóvá lép elő a versben gondolkodás, vitatkozás igényeinek megfelelően. A többnyire szabadversekben közölt tartalom szétárad, a soráthajlásokkal a felfokozott igyekezet, a lendület érzékelhetővé válik. Másutt a népköltészeti alkotások formavilága köszön vissza a maga szabálytalanságában és közvetlenségében. A Szó, hang, nyelv című vers „az anyanyelv / előtt hajt fejet”, mert az a léttapasztalás bármilyen módjának alapvető feltétele, a megértés és a gondolkodás tisztaságának biztosítója, nélküle „létigéid kerülnének / veszélybe, homályos beszéded / torzulna tartomány- / kívüli helyre.” Tartományon kívüli hely. Értelmezési tartományon és értékészleten kívüli helyre, amelyben minden vonatkozás megszűnik, s e nivelláltság a fragmentálódás, identitásrombolás s a butaságba asszimilálódás irányába hat.

A kor, a „kalmár idők” kritikája több szinten is jelen van. A hagyományos kultúra eltűnése, de legalábbis rezerválódása figyelhető meg abban is, hogy a mindennapok kísérője, a pálinka „a sebre, jó csak, / meg reumára, meg halántékra”, holt áruvá, piaccá változik minden, ami korábban élő volt. De az irodalom, a költészet posztmodern fejleményeit is kételkedően, ironikusan szemléli. A közvetítés önmagából kitörni nem tudó/akaró, önmagába záródó közvetítődési szegmentummá válását, az önreflexivitás végnélküliségét a Hidakról és vágóhidakról, avagy verstanulmány-mesterkurzus címmel ábrázolja. Bence Lajos költészete posztmodernnek nevezhető abban az értelemben, hogy a lokálistasból teremt mitológiát, mint mondjuk Márquez, sőt nyelvi eszköztárát tekintve akár avantgárdnak is, például az as-

szociációs képalkotás okán, mégis távol áll attól az irodalomtudományi diskurzustól, amit találóan díszkurzusnak, kuruzslásnak nevez. A szövegirodalom, a kanonizálás kritikája a posztmodernről amúgy nem idegen humort sem nélkülözi, különbség talán abban van, hogy itt nem öncélú: „vitakozzunk magunkkal / alapon, értsd: A LAPON / vagyis a LAPPAL / (önnek is kívánok sok / szerencsét a kalandhoz, / röviden egy nagy kaLAPPal).”

Ugyanígy, illetve ezzel kapcsolatban a művészet elértéktelenedése, társadalmi meg nem becsültsége is ironikus hangvétellű sorokban tematizálódik, szervesen („coitus ergo sum”) kapcsolódva a kommunikáció, a kapcsolatok elsivárosodásához, az igénytelenség, a szükségletegekben megrekedés világának tükröt tartva: „A festéket még inkább érti, / meg a nyálat, meg a báli zenét, / meg a szalonnát, meg a babonát. / De a bennem feszülő energiát, / matériát, mentál-higiénét?”

A kötet végére került bordalok némi kedélyességet hoznak, s a műfaj hagyományait követve az emlékek megidézése, jótanácsok osztogatása, a kívánságok a jókedvre derítő célzaton túlmenően, egyúttal a folytatást, folytat-

hatóságot előlegezik. A történelmi múlt öröksége, a barátok emlékezete nem feledésre, búslakodásra, hanem „víg társaság” körében a jelen megélni tudására int. Ahogy a záróvers is; a Pressziók és impressziók a Tóth Árpád-i nézőpontot felvéve a teremtő dilemma összegzését adja. A pillanatban megpihenés nem önmegadás, az időn kívül kerülésben a lokális és az egyetemes összekapcsolódik. Miközben „kisebb sebességbe / kapcsolt iramából / az előbb még bős”, a szemlélődésben a szépség érzékelhetővé vált, míg a világ „csacska-csaj zibongással” van csupán jelen. A szintézis megvalósítható és a jövőbe mutató: „ajtón és falon sziporkás / fények jártak nászi / táncuk a földi pályára lépő / tavaszi reggelnek.”

A muravidéki magyar irodalom gyöngyszeme ez a kötet, amely méltón illeszkedik a hagyományokhoz, hozza a sajátos „ízt”, de egyúttal fanyar keserűséggel távolabbra is néz: „kiültem a küszöbre, / onnan messze látni”. Bence Lajos új könyve az elmenő és hazatérő, az önfeladó passzivitás és a teremtő építés dilemmáját járja körbe, és hozza szintézisbe. Gazdag és sokszínű költészetére figyelni most és a továbbiakban mindenképpen érdemes.

Dr. Nerhaft Antalné (Budapest): Szalmatető